

УДК 821.111-1.09:305
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2024-95-1>

ГЕНДЕРНА ПРОБЛЕМАТИКА У ТВОРЧОСТІ А. ТЕННІСОНА (НА МАТЕРІАЛІ ПОЕТИЧНОЇ ЗБІРКИ “*IDYLLS OF THE KING*”)

Василина К. М.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології та лінгводидактики
Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0002-7885-5418
kate_vasylyna@yahoo.com*

Пікалов І. М.

*бакалавр філології,
магістрант кафедри англійської філології та лінгводидактики
Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0009-0006-0975-7482
ilyapikalovofficial@gmail.com*

Ключові слова: *гендер,
вікторіанство, Альфред
Теннісон, “*Idylls of the King*”,
маскулінність, фемінність,
патріархальні стереотипи,
гендерні ролі, лицарський
кодекс честі.*

Стаття присвячена дослідженню особливостей репрезентації гендерної проблематики у поетичному циклі Альфреда Теннісона “*Idylls of the King*”. Ця збірка, яка стала зразком для наслідування у царині артуріани, на сьогодні все ще залишається на периферії гендерного літературознавства. Зберігаючи провідні образи та сюжети артурівських легенд, поет представив своє бачення патріархального суспільства Камелота, наклавши на нього стереотипні уявлення вікторіанців про розподіл соціостатевих ролей. На специфіці змалювання легендарного матеріалу відбилися і власні авторські установки, і загальний настрій англійського суспільства XIX століття, у якому відчувають окремі зрушення у сприйнятті жіноцтва та його ролі у соціумі. Незважаючи на те, що вікторіанська Англія була консервативною та патріархальною, у XIX столітті відзначається зростання жіночих рухів, що невідворотно відбивалося у різних сферах життя і творчої діяльності вікторіанців. Традиційні образи, які оживають на сторінках поем А. Теннісона, загалом зберігають домінуючі гендерні параметри: Артур і його лицарі є втіленням гегемонної маскулінності, вони виконують відведені їм суспільні та матримоніальні ролі. Втім автор наділяє чоловіків і певними рисами, які традиційно асоціюються із фемінним началом (нерішучість, вагання, підступність), вони сприймаються як недоліки та знижують загальний пафос образів. Жіночі персонажі, які є менш численними на сторінках поем, в основному втілюють вікторіанське уявлення про фемінність: вони є покірними чоловікам, сфера їхньої відповідальності звужується до сімейного побуту, втім і ці постаті набувають певних маскулінних вимірів (таких як рішучість, активність та раціональність), часто виявляють проактивну позицію. Такі образи прямо чи непрямо викликають симпатії читачів, що свідчить про загальне толерантне ставлення вікторіанців до емансипаційних зрушень.

GENDER STUDIES IN THE WORKS OF A. TENNYSON (CASE STUDY: POETIC CYCLE “IDYLLS OF THE KING”)

Vasylyna K. M.

*Candidate of Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English Philology
and Linguodidactics
Zaporizhzhia National University
Universytetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0002-7885-5418
kate_vasylyna@yahoo.com*

Pikalov I. M.

*Bachelor of Philology,
MA Student at the Department of English Philology and Linguodidactics
Zaporizhzhia National University
Universytetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0009-0006-0975-7482
ilyapikalovofficial@gmail.com*

Key words: *gender, Victorianism, Alfred Tennyson, “Idylls of the King”, masculinity, femininity, patriarchal stereotypes, gender roles, chivalric code of honor.*

The article aims to study the representation of the gender issues peculiarities in Alfred Tennyson’s poetic cycle “Idylls of the King”. This poetry collection, which became a model in the realm of Arthuriana, remains on the periphery of gender literary studies today. Preserving the leading characters and plots of the Arthurian legends, the poet presented his vision of the patriarchal society of Camelot through the prism of stereotypical ideas of the Victorians about the distribution of social and gender roles. Both the author’s attitudes and the general mood of English society of the 19th century, which experienced certain shifts in the perception of femininity and its role in the social order, were reflected in the specifics of depicting the legendary material. Although Victorian England was conservative and patriarchal, the 19th century faced the growth of women’s movements, which was inevitably reflected in various spheres of life and creative activity of Victorians. The traditional images that come to life on the pages of A. Tennyson’s poems generally preserve their dominant gender parameters: Arthur and his knights are the embodiment of hegemonic masculinity; they fulfill the social and matrimonial roles assigned to them. However, the author endows men with certain traits that are traditionally associated with the feminine (indecisiveness, hesitation, treachery), these are perceived as flaws and reduce the overall pathos of the images. Female characters, who are less numerous on the pages of the poems, mainly embody the Victorian idea of femininity: they are submissive to men, and the sphere of their responsibility is narrowed to family life, however, these figures acquire certain masculine parameters (determination, activity, and rationality), often show a proactive attitude. Such images directly or indirectly arouse the sympathy of readers, which indicates the generally tolerant attitude of the Victorians to the emancipatory movements.

Постановка проблеми. Поняття гендеру та його інтерпретація в різні історичні епохи є предметом активних наукових досліджень, а останнім часом спостерігається поживлення гендерних студій у літературознавстві, особливо на матеріалі сучасної літератури [Ladzekro, Attiye, Davi, 2024].

Провідну роль у становленні українського гендерного літературознавства відіграли дослідження В. Агеєвої [Агеєва, 2008], Н. Гапон [Гапон, 2009] та ін. Водночас, незважаючи на доволі ґрунтовну розробленість теорії гендеру, на сьогодні немає цілісного бачення особливостей реалізації соці-

окультурних ролей у суспільствах різних епох. Вивчення гендерних стереотипів у літературі, яка чуйно реагує на всі суспільні запити та зміни, дає цінний матеріал для розуміння гендерних конструктивів у певний історичний час. Тож, у контексті пошуків цікавості до проблем визначення «меж чоловічого і жіночого, природи людської сексуальності, духовного і тілесного» [Башкірова, 2019, с. 9], яке відбувається на початку ХХІ століття, вивчення особливостей представлення гендерних стереотипів у текстах-репрезантах конкретних епох виявляється **актуальним** і науково коректним. Кожна історична доба культивувала власні уявлення про маскулінне й фемінне, гендерні ролі та приписи, які визначали специфіку поведінки чоловіків та жінок, тому вивчення гендерних стереотипів віддалених епох дозволяє реставрувати загальну картину еволюції соціостативних взаємин та стереотипів.

Ще одним науковим трендом, який визнає **актуальність** цього дослідження, є сплеск «неовікторіанства». Неовікторіанський дискурс спрямований на постмодерністську реактуалізацію вікторіанських цінностей, репрезентацію їх у сучасних медіа з точки зору вимог сучасної моралі з акцентуванням уваги на «зворотному» боці вікторіанства, пошуком нових інтерпретаційних перспектив [Василина, Нелюбова, 2021, с. 174]. Тож, вивчення особливостей представлення гендерних стереотипів у творі відомого вікторіанця А. Теннісона, виразника провідних ідей свого часу, дозволяє розкрити не лише основну тему дослідження, але й уточнити сучасне бачення творчого доробку англійського митця.

Нагадаємо, що вікторіанська епоха, яку прийнято вважати консервативною і патріархальною, демонструвала амбівалентне ставлення до проблем гендеру. З одного боку, англійці ХІХ століття плекали традиційні суспільні стереотипи, які чітко диференціювали сфери відповідальності чоловіків (суспільна сфера) та жінок (домашнє вогнище), та накладали жорсткі обмеження на особливості взаємодій між представниками різних статей як у суспільстві, так і у приватній сфері. З іншого боку, це був час боротьби за права жіноцтва та критики ригоричної та лицемірної моралі тогочасного соціуму, у другій половині ХІХ ст. надзвичайного розмаху набував феміністський рух, який уперше звернув суспільну увагу на жіночі проблеми, а також виявив соціальний детермінізм у визначенні ролей чоловіків та жінок [Мустафін, 2017, с. 293–295].

Хрестоматійний перелік «вікторіанських цінностей» включає сумлінну працю, енергійність, самопомогу, індивідуалізм, чесність та культ дому. Крім того, вікторіанцям притаманні були відчуття обов'язку, патріотизм, набожність, вина-

хідливість, охайність, поміркованість, стриманість та респектабельність [Рукс, 2018]. Саме ці аксіологічні установки мали «просувати» письменники та суспільні діячі.

Очевидно, що видатний англійський поет Альфред Теннісон (1809–1892) не міг уникнути зображення панівних гендерних установок та упереджень своєї доби, балануючи на тонкій грані між дозволеним і недозволеним, визначаючи морально-естетичні орієнтири для своїх читачів та послідовників у царині літературної творчості.

Попри те, що творчість А. Теннісона неодноразово опинялася в полі зору літературознавців, гендерний аспект його доробку залишається на периферії дослідницької уваги. Більшість науковців [Studies in Tennyson, 1981; Armstrong, 1996; Lovelace, 2003] зосереджується на презентації відомих творів митця, проблемно-тематичних і жанрово-стильових особливостях його поезій. Натомість проблеми репрезентації маскулінного й фемінного, відображення вікторіанських гендерних стереотипів та уявлень представлені у окремих нечисленних і несистемних дослідженнях, як-от статті К. Мекхана “*Tennyson’s King Arthur and the Violence of Manliness*”, а також С. Аерна “*Listening to Guinevere: Female Agency and the Politics of Chivalry in Tennyson’s “Idylls”*”. Тож залучення гендерної методології до аналізу творів А. Теннісона видається **актуальним** і перспективним у контексті сучасного літературознавства, яке прагне осмислити творчість відомих авторів під раніше недослідженим кутом зору.

Особливо цікавим у контексті нашого дослідження є поетичний цикл “*Idylls of the King*”, який вважається вершинним досягненням А. Теннісона-епіка. Ця збірка, що постала внаслідок багаторічної праці (перша ідилія була надрукована в 1842 р., а остання – в 1885 р.), є авторською інтерпретацією середньовічних лицарських романів, легенд і переказів про славетного короля Артура та лицарів Круглого Столу. А. Теннісон створив дванадцять поем, описавши історію Артура від сходження на престол до загибелі. Критики відзначають складну багаторівневу структуру циклу, масштабність авторського задуму, глибину осмислення етико-філософських проблем. При цьому відзначається той факт, що поет намагався зобразити короля як сучасного йому джентльмена [Tucker, 1991, р. 703], а на інтерпретацію цього образу наклала відбиток особиста трагедія Теннісона (втрата близького друга Артура Генрі Галама).

Відтворюючи легендарні події далекого минулого, аналізуючи середньовічні уявлення про світ і людину, А. Теннісон водночас проєктує на них уявлення своєї епохи, зокрема, в царині взаємин статей, що призводить до більшої психологічної глибини образів та осучаснення сюжетних перипетій.

Мета цієї розвідки полягає у з'ясуванні специфіки репрезентації гендерних стереотипів вікторіанського суспільства у збірці поезій *"Idylls of the King"* А. Теннісона. Для реалізації заявленої мети необхідно виконати такі **завдання**: вивчити особливості вікторіанських гендерних стереотипів, проаналізувати чоловічі та жіночі образи поезій зі збірки А. Теннісона *"Idylls of the King"*, визначити специфіку репрезентації гендерних стереотипів у ній.

Об'єктом дослідження є сюжети та образи поетичної збірки *"Idylls of the King"*.

Предмет вивчення становить специфіка репрезентації гендерних стереотипів у творі *"Idylls of the King"* А. Теннісона.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вікторіанство як спосіб життя та світоглядний орієнтир відбивалося на всіх сферах життя тогочасного соціуму. Не стала виключенням і література, яка була засобом і репрезентації, і затвердження цих стереотипів. За умов тотальної цензури твори провідних вікторіанців мали відповідати суспільним запитам, тож митці транслювали необхідні наративи та підтримували загальноприйнятні норми поведінки, вдаючись до мови Езопа для висловлення своїх неконвенційних поглядів на суспільство. У цьому контексті увагу привертає творчість поета-лауреата Альфреда Теннісона (1809–1892), котрий був законодавцем мод у мистецькій сфері, мав неабиякий вплив на естетичні стандарти та напрями розвитку літератури свого часу.

Матеріалом цього дослідження є великий поетичний цикл митця *"Idylls of the King"*. За словами Д. Розенберга, «Артур пережив відродження у дев'ятнадцятому столітті, особливо під час правління Вікторії, тому що Англія так швидко та радикально стала не-Артурівською» [Rosenberg 1987, p. 149]. Відреагувавши на цікавість сучасників до постаті Артура, А. Теннісон запропонував власну інтерпретацію середньовічних лицарських історій, надаючи їм сучасного для вікторіанців звучання, наділяючи легендарний світ Камелота рисами типово вікторіанського гатунку і визначив специфіку інтерпретації артурівських легенд його наступниками [Lurask, 2014, p. 80].

Центральною постаттю збірки *"Idylls of the King"* є прославлений король Артур, який у середньовічній літературі уособлював ідеали честі, доблесті та добродетності, був яскравим втіленням патріархальної маскулітності. Саме на цих засадах А. Теннісон змальовує свого протагоніста: Артур постає не просто могутнім володарем, а й взірцем чоловічої краси, сили, звитяги. Наділений «левиним серцем», він упевнено долає ворогів, розширює кордони своїх володінь, утверджує мир і справедливість у державі.

Уже з перших рядків першої поеми циклу *"The Coming of Arthur"* перед читачем постає образ короля, який відразу ж проявляє свою

рішучість і готовність діяти: *"But – for he heard of Arthur newly crowned, / Though not without an uproar made by those / Who cried, "He is not Uther's son" – the King / Sent to him, saying, "Arise, and help us thou! / For here between the man and beast we die"* [Tennyson, 1900]. Тут А. Теннісон показує Артура як молодого короля, що, незважаючи на сумніви щодо його походження, не вагаючись, приймає виклик, демонструючи відданість своєму народу та здатність стати на його захист.

Середньовічні уявлення про чоловічу красу та особливості характеротворення не передбачали деталізацію фізичних параметрів особистості, тоді як у А. Теннісона образ протагоніста набуває більшої рельєфності. Його врода, яка відображає вікторіанське розуміння краси як відсутності фізичних вад за наявності гіперболізованої фізичної сили, є більш естетично виваженою та підкріпленою моральною досконалістю. Демонстрація фізичної сили та звитяги короля представлена поетом вже у першій пригоді, коли монарх вступає у двобій із могутнім велетнем, побороти якого не може жодний із лицарів: *"And now the King, as here and there that war / Went swaying; but the Powers who walk the world / Made lightnings and great thunders over him, / Till Arthur by main might, / And mightier of his hands with every blow, / Threw the kings / Carados, Urien, Cradlemon of Wales, Claudias, and Clariance of Northumberland, The King Brandagoras of Latangor, With Anguisant of Erin, Morganore, And Lot of Orkney"* [Tennyson, 1900].

Образ короля будується А. Теннісоном за рахунок гіперболізації типово маскулітних рис. Наприклад, військова доблесть Артура проявляється у його непримиренній боротьбі із бунтівними васалами, саксами та римлянами, яка невідворотно веде його до перемоги: *"Then rose the King and moved his host by night, / And ever pushing forward, and led the fight / On Saxons, and with battle-axe in hand, / He clove the heathen ranks, and drove them back / And smote their horde, and won the field."* [Tennyson, 1900]. Найкращою характеристикою Артура є слова сера Ланселота, який патетично промовляє: *"Our Arthur, the lion in battle, together with him / We would have conquered all enemies"* [Tennyson, 1900].

Окрім соціального профайлу Артура, А. Теннісон презентує його рішучість і лідерські якості, які підкріплюють його виняткову маскулітність: *"Then quickly from the foughten field he sent / Ulfius and Brastias and Bedivere / His new-made knights to King Leodogran / Saying, "If I in aught have served thee well, / Give me thy daughter Guinevere to wife"* [Tennyson, 1900]. Автор використовує цей момент для підкреслення впевненості і лідерства Артура, який після перемоги на полі бою, не вагаючись, робить важливі кроки для зміцнення свого королівства та особистих відносин.

Порівнюючи Артура з королем звірів – левом (“*Our Arthur, the lion in battle*”) [Tennyson, 1900], поет фіксує його непереможність і царську велич. Лев – символ сили та відваги – відображає здатність Артура бути захисником і гегемоном, який безстрашно бореться за справедливість. Інше порівняння – “*Eagle in the sky*” [Tennyson, 1900] – підкреслює стратегічний розум Артура та його здатність домінувати над іншими, як орел, що панує над своїм простором з висоти. Орел також символізує владу та гостроту зору, що вказує на здатність Артура передбачати майбутнє і керувати своїм королівством із мудрістю та виваженістю. Крім того, метафора “*God of war*” [Tennyson, 1900] надає Артуру божественний статус, підкреслюючи його непереможність та роль як покровителя свого народу в битвах. Ці метафори не тільки закріплюють його образ як ідеального лицаря, але й міфологізують Артура як втілення влади, сили, захисту та справедливості.

Тому король Артур у А. Теннісона є носієм не лише духовної величі й досконалості, але й зовнішньої маскуліності, що виявляє себе у відповідних тілесних ознаках.

Ідеал досконалої людини у поемі вікторіанця актуалізується і через зображення артурівських моральних якостей: він є справедливим суддею, охоронцем закону, опорою всіх знедолених. Саме він засновує Круглий Стіл – товариство найдоблесніших лицарів, покликане захищати знедолених і карати злочинців. І саме він виступає гарантом дотримання кодексу лицарської честі своїми васалами.

У разі детального аналізу, однак, можна помітити, що А. Теннісон, можливо, не усвідомлено, але все ж оприявнив деякі негативні аспекти характеру Артура, які кидають тінь на його ідеалізовану натуру. Одними із основних негативних рис, на які вказують критики, є надмірна наївність і пасивність Артура [Ahern, 2004, p. 95]. У своєму прагненні створити ідеальне королівство Артур часто ігнорує реалії навколишнього світу, особливо в контексті зради Гвіневери та Ланселота. Його відмова визнати очевидне і діяти рішуче проти Ланселота призвела до розпаду суспільства Круглого Столу. Це можна інтерпретувати як слабкість Артура, його неспроможність захистити своє королівство від внутрішнього руйнування. Артурівські опоненти, як-от Вів’єн, висміюють його за те, що він закриває очі, ігноруючи правду, що ставить під сумнів його мужність і моральну твердість: “*Man! is he man at all, who knows and winks? / Sees what his fair bride is and does, and winks?*” [Tennyson, 1900].

Надмірний ідеалізм Артура, який вимагає від своїх лицарів дотримуватися надто високих і часто недосяжних моральних стандартів, робить його образ більш фемінним і засвідчує наявність

негативних рис у цього персонажа. Це призводить до скептицизму та спричиняє розлад серед його лицарів, які непрямом піддають сумніву абсолютний авторитет короля. Наприклад, Трістрам ставить риторичне питання: “*Can Arthur make me pure as any maiden child?*” [Tennyson, 1900], іронічно натякаючи на те, що вимоги короля вимагають певного гендерної інверсії, адже воїни, які мали демонструвати маскуліну рішучість, дієвість, активність, не можуть водночас дозволити собі прояви жіночної слабкості. Він також пояснює, що початкові клятви були «здоровим безумством», яке підштовхувало лицарів до подвигів, але згодом ці ж клятви стали для них непосильним тягарем: “*And so the realm was made; but then their vows – First mainly through that sullyng of our Queen – Begantogallthe knighthood*” [Tennyson, 1900].

Тож, у підтексті виникає дещо неоднозначне сприйняття цього образу, адже поет наділяє короля і типово фемінними рисами (емоційність, невпевненість та вагання). Наприкінці свого життя Артур остаточно зневірився у своїй місії, не знайшовши божественного задуму та сенсу в тому, що він намагався створити ідеальний світ лицарського суспільства, зокрема, у поемі “*The Passing of Arthur*” він визнає свою поразку: “*I found Him in the shining of the stars, / I marked Him in the flowering of His fields, / But in His ways with men / I find Him not. / I waged His wars, and now I pass and die*” [Tennyson, 1900]. Таким чином, у поемі А. Теннісона відбувається певна десакралізація образу величного Артура, який не був таким уже ідеальним.

Артур бореться не тільки із зовнішніми ворогами, але й із власними внутрішніми слабкостями, що робить його більш людським і менш ідеалізованим героєм, ніж це може здатися на перший погляд. У такій інтерпретації образу можна знайти відгомін особистих переживань письменника, який усе своє життя відчував певний комплекс невідповідності власної гендерної ідентичності та тієї справи, якою він займався: «Із самого початку своєї кар’єри Теннісон був чутливий до власного неоднозначного соціального статусу чоловіка-поета у романтичній традиції, яка асоціювалася з непевною фемінізованою заглибленістю у внутрішній світ, емоційною відкритістю, ізоляцією від агресивної «підприємницької мужності», яка високо підноситься буржуазними ідеалами» [Machann, 2000, p. 205].

Гендерна ідентичність Артура послідовно розкривається у поемах А. Теннісона і через опис його вчинків. Недарма в циклі так багато уваги приділено військовим походам і перемогам короля. А. Теннісон підкреслює, що навіть після сходження на престол Артур не перетворюється на правителя-сибарита, а залишається відважним лицарем, готовим особисто очолити військо.

Нагадаємо, що середньовічний куртуазний кодекс поведінки включав і певний чуттєво-творчий компонент, а саме: вміння вишукано висловлювати свої почуття, писати вірші, захищати свою даму. Тож, у поемі А. Теннісона Артура представлено не лише як суспільну істоту, занурену у коло перипетій Камелотівського звитяжного побуту, але й як непересічну особистість, здатну до творчого самовираження. Подружнє життя короля у середньовічних легендах не було у фокусі зображення, однак у вікторіанського письменника цей бік буття героя має доповнити імідж протагоніста.

Нагадаємо, що шлюбні стосунки вікторіанського джентльмена мали бути прихованими від соціуму, взаємини між чоловіком та жінкою виносилися за рамки та були чітко ритуалізованими. Тож, матримоніальні відносини короля і його дружини Гвіневери змальовані в циклі вельми стримано. Читачеві стає зрозуміло, що Артур кохає свою обраницю та є гарним сім'янином: *"Then Arthur .../ Desiring to be joined with Guinevere; ... But were I joined with her / Then might we live together as one life / And reigning with one will in everything / Have power on this dark land to lighten it / And power on this dead world to make it live"* [Tennyson, 1900]. Водночас, дізнавшись про зраду королеви, Артур звертається до своєї раціональної сфери, що підкреслює його маскуліність, і хоч і не без вагань (прояви фемінності), але приймає рішення покинути її. Поважний статус у суспільстві для теннісівського короля є більш важливим, ніж особисті почуття.

Можна стверджувати, що постать короля Артура корелює з вікторіанським ідеалом маскуліності та репрезентує захоплення автора середньовічним героєм (він є уособленням сили, активності, раціональності). При цьому герою притаманні і низка фемінних рис, які роблять його образ менш героїчним, певним чином підривають його безперечний авторитет, втім наближають його до реальності.

Нагадаємо, що у патріархальному суспільстві чоловічі ролі були більш акцентованими, а у літературі домінували чоловічі образи. У поетичній збірці А. Теннісона природно велика частка уваги приділена опису доблесних лицарів Круглого Столу – ідеальних васалів та носіїв активної маскуліності. Ланселот, Гавейн, Галахад, Персеваль персоніфікують риси ідеального вікторіанського джентльменства: вони не лише вірно йдуть за своїм сюзереном, проявляють себе як безстрашні воїни на полі бою, як шляхетні захисники честі й добра, але й відстоюють своє право на участь у політичному житті Камелота.

А. Теннісон зображує лицарів Круглого Столу як відважних, доблесних і благородних воїнів, відданих своєму королю. Один із таких епізодів пода-

ний у поемі *"Gareth and Lynette"*, де юний Гарет прагне стати лицарем і просить Артура прийняти його до суспільства Круглого Столу. Його мати, королева Беллісента, намагається втримати його від цього небезпечного шляху. Вона сподівається, що він залишиться з нею в безпеці, подалі від бойових сутичок. Втім Гарет рішуче вибирає шлях честі та доблесті, виявляючи прагнення стати лицарем і служити королю Артуру будь-що, незважаючи на всі труднощі і небезпеки лицарського буття.

Всі артурівські лицарі точно дотримуються ключових постулатів куртуазного кодексу честі: для них військова доблесть, вірність сюзерену, захист знедолених, відданість християнським цінностям є найвищою метою буття. Ці ж ідеали, хоч вони не завжди відповідали стану справ у реальному житті, постулювалися і вікторіанським чоловічим суспільством. У поемах *"Idylls of the King"* лицарі Круглого Столу не просто воїни, вони виступають символами доброчесності та відданості вищому ідеалу. Це особливо проявляється в прагненні воїнів до духовного та морального вдосконалення. Свою високу місію Гарет визначив як: *"Man am I grown, a man's work must I do. / Follow the deer? Follow the Christ, the King, Live pure, speak true, right wrong, follow the King – Else, wherefore born?"* [Tennyson, 1900]. Цією промовою він підкреслює важливість чистоти, правди, боротьби за справедливість і відданості своєму королю.

Антагоніст у поемах про Артура – Мордред, його племінник – репрезентує негативний образ, адже, незадоволений своєю суспільною роллю, він демонструє слабкість та порушує кодекс лицарської честі, проявляє певні риси атрибутованої жінкам поведінки (підступність, зарозумілість, зрадливість). Відкидаючи ієрархію лицарського світу і прагнучи захопити трон Камелота, Мордред провокує смерть Артура та падіння королівства. Цей негативний персонаж уособлює ганебну, токсичну маскуліність. Засліплений жагою до влади і помстою, заохочений Вів'ен та керований егоїстичними мотивами, він плете інтриги проти найдорожчих для Артура людей – його відданого лицаря Ланселота і королеви Гвіневери, чим підриває основи Камелота [Lurask 2014, p. 86].

Тоді як чоловік мислився вікторіанцями насамперед як діяч суспільної сфери – політик, воїн, законодавець, підприємець, жінкам відводилося другорядне місце у приватному житті, емоції та почуття вважалися прерогативою жінок. Можна стверджувати, що і у цьому плані вікторіанські ідеали були суголосні середньовічним стереотипам щодо розподілу соціостатевих ролей.

Однією із центральних тем куртуазної літератури була тема кохання, яке у лицарському середовищі набувало особливого статусу та мало оригінальні параметри трактування: кохан-

ня-страждання, кохання-мука тощо. У переосмисленні середньовічних легенд про короля Артура А. Теннісон також торкається цієї теми і зображує образ Прекрасної дами та її роль у лицарському суспільстві з позицій вікторіанської моралі. Очевидно, що образ Прекрасної дами у поемі А. Теннісона, як і у середньовічних легендах, уособлює дружина Артура – Гвіневера.

А. Теннісон підносить королеву як взірці краси, вроди й чеснот. У сцені весілля Артура й Гвіневери поет захоплено змальовує вроду нареченої у кращих традиціях куртуазної поезії: *“Far shone the fields of May through open door / The sacred altar blossomed white with May / The Sun of May descended on their King / They gazed on all earth’s beauty in their Queen Rolled incense and there past along the hymns / A voice as of the waters while the two / Sware at the shrine of Christ a deathless love”* [Tennyson, 1900]. Образ королеви відповідає лицарському ідеалу Дами – неземної красуні, яка надихає закоханого в неї лицаря на героїчні вчинки.

Водночас у циклі поступово розгортається мотив гріховності й чуттєвості Гвіневери, її нездатності бути вірною дружиною. Підкреслено фемінні риси цього образу проявляються не лише у її зовнішній красі і привабливості для протилежної статі, але й у її внутрішній недосконалоості – вона є слабкою, емоційно нестабільною та гріховною. Негативна іпостась цього образу проявляється у її стосунках із Ланселотом, у яких вона зраджує свого майже ідеального чоловіка. Її неспроможність зберегти вірність Артуру та протистояти спокусі є свідченням домінування фемінної сторони у цій персоні. Цікаво, що поет зображує адюльтер королеви як своєрідну хворобу, душевну слабкість героїні, яка заслуговує на співчуття. Гвіневера пішла в монастир сама, її рішення було зумовлене почуттям глибокого каяття та сорому за свою зраду. Тож її покаєння у монастирі Альмесбері звучить широко і відверто: *“Queen Guinevere had fled the court and sat / There in the holy house at Almesbury / Weeping none with her save a little maid ... Beneath a moon unseen albeit at full”* [Tennyson, 1900].

Варто відзначити, що цей образ також позбавлений однозначності, адже її жіноча природа доповнюється маскулінними рисами. Королева у певний момент усвідомлює свою провину та бореться зі стереотипами та обмеженнями, накладеними на неї патріархальним суспільством, бере на себе активну роль. Артур, закоханий у свою жінку, природно ідеалізує її, егоїстично і безапеляційно очікуючи від неї взаємності та безумовної відданості. Проте Гвіневера не може і не бажає грати роль покірної дружини, і це приводить до краху їхнього шлюбу і, зрештою, Камелота [Ahern, 2004, p. 97]. Королева критикує

Артура за його нереальні очікування і байдужість до потреб оточуючих, зокрема до її власних бажань. Вона стверджує, що Артур занадто занурений у свої мрії про ідеальне суспільство і не помічає їхню ефемерність. Він використовував Гвіневеру як інструмент у здійсненні своїх амбіцій і планів, незважаючи на її почуття. Королева усвідомлює цю правду, коли розмірковує про своє життя з королем, і висловлює свої переживання: *“For, saving I be joined to him that reigns, / I seem as nothing in the mighty world, / And cannot will my will, nor work my work / Wholly, nor make myself in mine own realm / A lady whom the poorer sort may bless”* [Tennyson, 1900]. Її внутрішня боротьба між суспільним обов’язком, любов’ю до Артура та пристрастю до Ланселота та усвідомлення своєї провини за зраду висвітлює її як складну, багатогранну особистість, що не вписується в однозначну середньовічну дихотомію «добра» і «зла» [Ahern, 2004, p. 107]. Суперечливість цієї героїні, яка поєднує у собі фемінні та окремі маскулінні риси, демонструє певні зрушення у вікторіанському розумінні суспільної ролі жінок та у саморецепції жіноцтва.

Хоча А. Теннісон і зображує епізод подружньої зради королеви, втім він робить це без особливих подробиць, не раничи консервативні погляди вікторіанців, а також до певної міри зберігаючи репутацію Гвіневери. Справа у тім, що він дає читачеві певні натяки, що описаного у середньовічних легендах адюльтеру власне не було, а остання зустріч між закоханими, яку Мордред використав у своїх підступних цілях, була доволі цютливою і мала б на правду покласти край куртуазіям: *“Hands in hands, and eye to eye, / Low on the border of her couch they sat Stammering and staring. / It was their last hour, / A madness of farewells”* [Tennyson, 1900].

Запропонований ракурс зображення подружньої невірності корелує з вікторіанськими поглядами на жіночу сексуальність як щось проти-природне й гріховне. Наприкінці XIX століття у суспільстві панувало уявлення про необхідність підпорядкування жіночої суб’єктивності наявним соціальним нормам. Традиційні методології гуманітарних наук часто ігнорували гендерні аспекти в історичних дослідженнях, підтримуючи образ жінки, яка мала обмежену роль в активному житті та зосереджувалася на домашніх обов’язках. Як зазначає К. Глідл, «середньовікторіанська риторика, яка захопливо відстоювала чесноти ангельських, одомашнених жінок, значною мірою сприяла тому, що складалося історичне враження, що жінки також відмовлялися від активної участі у виробничих секторах та замість цього влаштували своє життя навколо дому» [Gleadle, 2017, p. 59]. Будь-який вияв жіночої чуттєвості

викликав засудження оточуючих, і жінки мусили демонструвати асексуальність та покірність своїм чоловікам. У поемах А. Теннісона гріхопадіння Гвіневери призводить до трагічних наслідків, тож можна стверджувати, що митець не виходить повною мірою за межі вікторіанських моральних стереотипів щодо міжстатевих стосунків.

На відміну від розмаїття і рельєфності чоловічих образів, жіночі персонажі поетичного циклу А. Теннісона є менш численними. Більшість із них виконують другорядні ролі та зображені пасивними, залежними від чоловіків, обмеженими приватною сферою існування, такими собі фантомами. Навіть наділеним владою жінкам (фея Моргана, Ігрейна, Леді Озера) у творі вікторіанця відведено допоміжні, вторинні позиції. Окремі образи є гіпертрофовано негативними, зокрема, це підступна чаклунка Моргана, тут А. Теннісон реалізує уявлення середньовіччя про гріховність жінок, що суголосні вікторіанським стереотипам. Інші представниці прекрасної статі є схематичними й позбавленими психологічної глибини, як-от: піднесено-абстрактна Леді Озера як уособлення містичних сил природи, вони також резонують із уявленнями про жіноцтво часів вікторіанства.

Жіночі персонажі у збірці *“Idylls of the King”* здебільшого будуються за канонами патріархальних гендерних стереотипів. Представниця слабкої статі в циклі А. Теннісона переважно постає в ролі берегині домашнього вогнища, мовчазної супутниці чоловіка-лицаря. У публічному житті, в активній діяльності їм відведено досить обмежену роль.

Водночас А. Теннісон робить певні кроки в напрямі модернізації й психологізації жіночих образів. У деяких епізодах циклу проступає прихована критика патріархальних гендерних установок. Так, зокрема, у поемі *“Gareth and Lynette”* принцеса Ліонора відкидає залицяння лицарів, іронічно коментуючи правила куртуазної любові: *“Fie on thee, King! I asked for thy chief knight, / And thou hast given me but a kitchen-knave”* [Tennyson, 1900]. Тобто автор наголошує на проактивній позиції жінки, яка прагне керувати своїм життям, не боїться проявляти певний нонконформізм.

В образі Еніди з наступної поеми циклу *“The Marriage of Geraint”* показано кризу патріархального шлюбу, де дружина є цілковитою власністю деспотичного чоловіка. Наприклад, у творі монолог відбувається в контексті складних стосунків між Енідою та її чоловіком, Герейнтом. Еніда, перебуваючи в глибоких роздумах, висловлює свої побоювання щодо того, що її щира і віддана любов до чоловіка спричинили його невдачі як лицаря і принца, адже щирі почуття дружини відволікли його від сумлінного виконання суспільних обов'язків, призвели до зниження його авто-

ритету. Причиною тривоги Еніда є чутки, які поширюються серед підданих, що Герейнт став слабким і втратив свою мужність через надмірне занурення у свої почуття до дружини. Жінка вважає себе відповідальною за його занепад і виголошує сумніви у власній здатності бути йому відданою дружиною.

Герейнт, почувши лише частину її монологу, робить хибний висновок, що Еніда, ймовірно, є йому невірною. Тож, авторитарний чоловік видає наказ, щоб під час їхнього від'їзду Еніда вдягла свою найгіршу та найбільш зношену сукню. Герейнт перетворюється на деспота, який вимагає від своєї жінки безперечного підкорення, який підкреслює власну домінуючу позицію у шлюбі. При цьому його поведінка вкладається у канони вікторіанських матримоніальних відносин, так само, як і покора Еніди. У підтексті ж проступає критика таких штампів, адже читачеві очевидно, що жорстокість чоловіка, який керується тільки неперевереними підозрами, є зайвою і надмірною. Симпатії реципієнта залишаються на боці жінки, яка не наважується сперечатися чи обговорювати це дивне рішення, підкоряючись волі: *“But silently, in all obedience, ... Laid from her limbs the costly-broidered gift, And robed them in her ancient suit again, And so descended”* [Tennyson, 1900]. Логіка побудови сюжету виявляє той факт, що жінка у патріархальному шлюбі змушена жити відповідно до волі свого чоловіка, навіть якщо це суперечить її власним бажанням та почуттям, а чоловік подекуди виявляється абсолютно неадекватним у своїх реакціях. Отже, окремі спроби психологізації жіночих персонажів, натяки на конфлікт особистості й патріархального ладу свідчать про паростки нового, модерного розуміння гендерних ролей у вікторіанському суспільстві.

Висновки. Поетичний цикл *“Idylls of the King”* А. Теннісона, який став зразком для наслідування багатьох послідовників та джерелом натхнення для творців артуріани, представляє цікавий матеріал для вивчення вікторіанських уявлень про гендерні ролі. Хоча сюжетно цикл відтворює середньовічні легенди про короля Артура та лицарів Круглого Столу, багато в чому він відображає світоглядні й ціннісні орієнтири вікторіанського століття. У дванадцяти поемах, які презентують історію життя середньовічного короля Артура, не лише реактуалізується давній міф, але й оприявнюється авторське бачення особливостей взаємин статей. Легендарний матеріал набуває нового звучання, адже поет інтерпретує його у руслі стереотипних уявлень вікторіанської доби та з орієнтацією на власні гендерні «комплекси».

Домінантний для вікторіанства тип маскуліності, заснований на культурі фізичної сили, раціональності, громадської активності, знаходить

послідовне втілення в образах короля Артура та його лицарів. Сюзерен та його віддані лицарі зображуються у колі героїчних перепитій, вони свідомі своєї суспільної ролі та домінантної функції у сімейних стосунках. Ідеальні лицарі є ідеальними у всьому: від зовнішності, до вчинків, проте у певні моменти вони демонструють і фемінні риси, які сприймаються як їхні недоліки: сумніви, підвладність емоціям та спонтанність у прийнятті рішень.

У змалюванні жіночих персонажів (королеви Гвіневери, Елейни, Еніди) автор в основному орієнтується на патріархальні уявлення про призначення жінки, обмеженість її ролі приватною сферою. Для А. Теннісона позитивний образ жінки – це образ берегині домашнього вогнища, мовчазної дружини, або ж Прекрасної Дами, яка надихає лицарів на подвиги. Будь-які спроби жінки вийти за межі цих ролей (як у випадку з Гвіневерою) засуджуються й тавруються як гріховні, призводять до трагічних наслідків. Загалом у збірці “*Idylls of the King*” фемінне підпорядковане маскуліному, що цілком відповідало духу вікторіанства.

Водночас А. Теннісон подекуди відходить від стереотипних уявлень, більш індивідуалізовано й психологічно нюансовано змальовує своїх героїнь. У образах Гвіневери, Еніди, Елейни проступають контури нового типу жіночності – чуттєвої, пристрасної, здатної кинути виклик патріархальним нормам, такі жінки сприймаються хоч і не схвально, але з певною долею толерування.

Очевидно, що твори А. Теннісона є цікавим матеріалом для подальшого вивчення, **перспективи дослідження** вбачаємо у гендерному аналізі інших творів автора.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агеєва В.П. Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму. Київ : Факт, 2008. 360 с.
2. Башкирова О.М. Гендерні художні моделі сучасної української романістики : автореф. дис. ...д-ра філол. наук : 035 «Філологія». Київ, 2019. 40 с.
3. Васирина К.М., Нелюбова О.Є. Цінності вікторіанського суспільства у відеоіграх початку XXI ст. (на матеріалі гри “Alice: Madness Returns”). *Європейські цінності в українській освіті: виклики та перспективи* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 28–29 травня 2021 року). Запоріжжя, 2021. С. 174–177.
4. Гапон Н. Гендер. Ідентичність. Суб’єктивність: філософські дискусії другої половини XX сторіччя : монографія. Львів : Видавн. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. 378 с.
5. Мустафін О.Р. Справжня історія пізнього Нового часу. Харків : Фоліо, 2017. 429 с.
6. Ahern Stephen. Listening to Guinevere: Female Agency and the Politics of Chivalry in Tennyson’s ‘Idylls’. *Studies in Philology*. 2004. Vol. 101. No. 1. P. 88–112.
7. Armstrong I. Victorian Poetry: Poetry, Poetics, and Politics. London : Routledge, 1996. 346 p.
8. Gleadle K. British Women in the Nineteenth Century: Social History in Perspective. Illustrated edition. London : Bloomsbury Publishing, 2017. 250 p.
9. Ladzekpo G., Attiye J., Davi S. Exploring Gender Roles and Stereotypes in Literature: An Analysis of Contemporary Works. *International Journal of Gender Studies*. 2024. Vol. 9. No. 2. P. 17–40. URL: <https://doi.org/10.47604/ijgs.2782> (дата звернення: 03.08.24).
10. Lovelace T. The Artistry and Tradition of Tennyson’s Battle Poetry (Studies in Major Literary Authors, 28). Routledge, 2003. 176 p.
11. Lupack Alan. The Influence of Tennyson’s Poems on Arthurian Drama. *Arthuriana*. 2014. Vol. 24. No. 4. P. 80–96. URL: <https://doi.org/10.1353/art.2014.0051> (дата звернення: 25.07.24).
12. Machann C. Tennyson’s King Arthur and the Violence of Manliness. *Victorian Poetry*. 2000. Vol. 38. No. 2. P. 199–226. URL: <https://dx.doi.org/10.1353/vp.2000.0019>. (дата звернення: 03.08.24).
13. Pyke O. What were the Dominant Virtues and Values in the Victorian Period and How Have Historians Challenged their Alleged Ubiquity? *Medium*. Dec. 24, 2018. URL: <https://medium.com/@mollberg/what-were-the-dominant-virtues-and-values-in-the-victorian-period-and-how-have-historians-29d78bf7b4af> (дата звернення : 29.06.2024).
14. Rosenberg John D. Tennyson and the Passing of Arthur. *Victorian Poetry*. 1987. Vol. 25, No. 3/4. P. 141–150.
15. Studies in Tennyson / Ed. by Hallam Tennyson. London and Basingstoke Companies: The Macmillan Press LTD, 1981. 229 p.
16. Tennyson Alfred B. *Idylls of the King*. 1900. URL: www.loc.gov/item/00004796/ (дата звернення: 25.07.24).
17. Tucker Herbert F. The Epic Plight of Troth in *Idylls of the King*. *ELH*. 1991. Vol. 58. No. 3. P. 701–720. URL: <https://doi.org/10.2307/2873461> (дата звернення: 03.08.24).

REFERENCES

1. Ageyeva, V.P. (2008) Zhinochyi prostir: Feminizm u diskursi ukrainskoho modernizmu [Women’s Space: Feminist Discourse of Ukrainian Modernism]. Kyiv: Fakt, 360 p.
2. Bashkyrova, O.M. (2019) Henderni khudozhni modeli suchasnoi ukrainskoi romanistyky [Gen-

- der Artistic Models of Contemporary Ukrainian Novels]. Avtoref. dys. ... d-ra filol. nauk: 035 "Philologia". Kyiv, 40 p.
3. Vasylyna, K.M., Neliubova, O.Ye. (2021) Tsinosti viktorianskoho suspilstva u videoihrakh pochatku 21st. (na materialy hry "Alice: Madness Returns") [Values of Victorian Society in Early 21st Century Video Games (Based on the Game "Alice: Madness Returns")]. *Yevropeiski tsinnosti v ukrainskii osviti: vyklyky ta perspektyvy*: Collection of materials of the International Scientific-Practical Conference (Zaporizhzhia, 28–29 May 2021). Zaporizhzhia, Pp. 174–177.
 4. Hapon, N.P. (2009) Gender. Identychnist. Subjektyvnist: filosofski dyskusii druhoi polovyny XX storichchya: monohrafiya [Gender. Identity. Subjectivity: philosophical discussions of the second half of the 20th century: monograph]. Lviv: Publishing House. Ivan Franko National University Center, 2009. 378 p.
 5. Mustafin, O.R. (2017) Spravzhnia istoriia piznioho Novoho chasu [The True History of the Late Modern Period]. Kyiv: Folio. 432 p.
 6. Ahern Stephen. (2004) Listening to Guinevere: Female Agency and the Politics of Chivalry in Tennyson's 'Idylls'. *Studies in Philology*. Vol. 101. No. 1. P. 88–112.
 7. Armstrong I. (1996) Victorian Poetry: Poetry, Poetics, and Politics. London: Routledge. 346 p.
 8. Gleadle K. (2017) British Women in the Nineteenth Century: Social History in Perspective. Illustrated edition. London: Bloomsbury Publishing. 250 p.
 9. Ladzekpo, G., Attiye, J., Davi, S. (2024) Exploring Gender Roles and Stereotypes in Literature: An Analysis of Contemporary Works. *International Journal of Gender Studies*. Vol. 9. No. 2. P. 17–40. Retrieved from: <https://doi.org/10.47604/ijgs.2782> (Last accessed: 03.08.24).
 10. Lovelace, T. (2003) The Artistry and Tradition of Tennyson's Battle Poetry (Studies in Major Literary Authors, 28). Routledge. 176 p.
 11. Lupack, Alan. (2014) The Influence of Tennyson's Poems on Arthurian Drama. *Arthuriana*. Vol. 24. No. 4. P. 80–96. Retrieved from: <https://doi.org/10.1353/art.2014.0051> (Last accessed: 25.07.24).
 12. Machann C. (2000) Tennyson's King Arthur and the Violence of Manliness. *Victorian Poetry*. Vol. 38. No. 2. P. 199–226 Retrieved from: <https://dx.doi.org/10.1353/vp.2000.0019> (Last accessed: 03.08.24).
 13. Pyke, O. (2018) What were the Dominant Virtues and Values in the Victorian Period and How Have Historians Challenged their Alleged Ubiquity? *Medium*. Dec. 24, 2018. Retrieved from: <https://medium.com/@mollberg/what-were-the-dominant-virtues-and-values-in-the-victorian-period-and-how-have-historians-29d78bf7b4af> (Last accessed: 29.06.2024).
 14. Rosenberg, John D. (1987) Tennyson and the Passing of Arthur. *Victorian Poetry*. Vol. 25, No. 3/4. P. 141–150.
 15. Studies in Tennyson / Ed. by Hallam Tennyson. London and Basingstoke Companies: The Macmillan Press LTD, 1981. 229 p.
 16. Tennyson, Alfred B. (1900) Idylls of the King. Retrieved from: www.loc.gov/item/00004796/ (Last accessed: 25.07.24).
 17. Tucker, Herbert F. The Epic Plight of Troth in Idylls of the King. *ELH*. 1991. Vol. 58. No. 3. P. 701–720. Retrieved from: <https://doi.org/10.2307/2873461> (Last accessed: 03.08.24).